

*Faciliterad kommunikation
– anden i glaset
berättar om övergrepp*

Mats Reimer, barnläkare, beskriver en pseudovetenskaplig metod som under senare år tyvärr börjat användas i Sverige.

TÄNK OM DET vore så att nästan alla personer med utvecklingsstörning, med eller utan autism, som inte kan tala, i själva verket kan tänka lika klart som alla andra. Att de till och med har lärt sig läsa helt på egen hand, det är bara att de inte kan uttrycka sina tankar med ord. Tänk om det vore så att bara med en smula stöd till deras hand kan de faktiskt skriva på tangentbordet, och ur pekfingervalsen kommer rättstavade, grammatiskt korrekta och välformulerade meningar. Tänk om det vore sant.

Detta mirakel har pedagoger världen runt varit med

om, och det måste vara en otrolig upplevelse av genom-
brott. Helt oväntat öppnar sig en ny kommunikationska-
nal och fram träder en elev som inte längre verkar vara
utvecklingsstörd. Så synd att det är en illusion baserad på
ideomotor-effekten, samma omedvetna påverkan som gör
att pendlar, slagrutor och ”anden i glaset” upplevs fungera
fast de inte gör det på riktigt.

Tekniken att hjälpa elevens finger hitta tangenterna

Lektion i maskinskrivning, flottan, USA 1917

döptes till *facilitated communication*, förkortat FC. Meto-
dens uppfinnare är Rosemary Crossley som i Australien
i slutet av 1970-talet utvecklade denna metod att kom-
municera med en gravt CP-skadad och utvecklingsstörd

flicka, Anne McDonald, som levde på institution. Men om man skall tro på det som 16-åriga Anne verkade förmedla via en bokstavsplatta (och senare tangentbord) var hon inte alls utvecklingsstörd som läkarna och föräldrarna antagit.

Trots skepsis från en del håll hyllades Crossley i pressen som en hjältinna, och i domstol gavs Anne McDonald rätten att bestämma över sitt eget liv. Fast det som

*Oroliga ögonblick, ett sjukt barn,
John Whitehead Walton, 1894.*

uttrycktes som hennes vilja skedde alltid med Rosemary stöttande hand, och Anne flyttade hem till Rosemary Crossley. Anne McDonalds mor och bror tillhörde de skeptiker som inte trodde på miraklet. Anne skrev med sin mentors stöd en bok om sitt liv, grunden för spelfilmen *Annie's Coming Out* (1984). Ryktet om FC spreds vidare ut över världen, och Anne McDonald höll föredrag och

tog akademisk examen, som vore hon en modern Helen Keller.

FC har dalat i popularitet, och verkar inte ha något som helst stöd inom akademien i Australien. Men i USA finns ett ensamt universitet som ger en vetenskaplig aura kring FC. Douglas Biklen, sociolog och professor i specialpedagogik vid Syracuse University, besökte 1989 Australien och blev imponerad av FC. Han tog med sig tekniken hem och startade Facilitated Communication Institute som satsat på att entusiastiskt sprida tekniken till så många som möjligt, istället för att utröna om metoden alls är tillförlitlig.

Bland de organisationer i USA som tar avstånd från FC finner vi psykologförbundet, barnpsykiatrikerna, barnläkarna, vuxenpsykiatrikernas organisation, American Speech-Language-Hearing Association och American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Många är frågande inför att universitetsledningen i Syracuse låter Biklen hållas när metoden saknar all trovärdighet, men det kan handla om att universitetet får privata donationer från filantroper som tror på FC.

Amerikanska public service-programmet *Frontline* gjorde 1993 ett elegant avslöjande TV-program om FC, "Prisoners of Silence". Det finns på YouTube, och är värt att lägga en timme på att se. Professor Biklen har under 25 år förblivit övertygad om att FC fungerar som en kommunikationsmetod för personer med uttalad autism. De oberoende vetenskapliga undersökningar som gjorts av FC under kontrollerade förhållanden har däremot kommit till slutsatsen att det inte sker någon äkta kommunikation via FC. Själva termen FC har efterhand

blivit så belastad att man i Syracuse döpt om metoden till *supported typing*.

FABRICERADE ANKLAGELSER OM ÖVERGREPP

När föräldrar eller lärare upplever att de via FC plötsligt får en tidigare aldrig upplevd kontakt med ett funktionshindrat barn blir de förmodligen oerhört lyckliga. Till en början är det nog inga otrevliga meningar som knackas fram på tangentbordet med elevens pekfinger stöttat av en ”hjälpare”.

Tyvärr börjar det efter hand komma mer otäcka meddelanden från en del av barnen, berättelser om olika övergrepp. För dem som kritiskt studerat FC verkar det uppenbart varför dessa falska berättelser om övergrepp dyker upp. Källan till dessa anklagelser är hjälparens undermedvetna, inte barnet. Men hjälparen vet inte om det själv.

Barn med funktionshinder är mer utsatta för verkliga övergrepp. De har ofta svårt att tolka andras avsikter, de har svårt att kommunicera, de uppfattas av verklighetens förövare som enkla offer. Och både allmänheten och vi som jobbar med barn tänker mer på risken för övergrepp än man gjorde förr i världen. Det är naturligt att denna tanke finns i bakhuvudet på FC-hjälparna.

I media finns flera tragiska berättelser om föräldrar som anklagats för övergrepp, där det enda polis och åklagare haft som bevis har varit vad barnets finger skrivit på tangentbordet, ett finger som omedvetet styrts av hjälparen. Mycket uppmärksamhet fick fallet Wheaton i Maine 1992–93 där hjälparen Janice Boynton själv var övertygad om att det som hon hjälpte flickan Betsy att skriva verkligen var Betsys egna ord.

Minnen, John White Alexander 1903

Via FC framkom anklagelser om sexuella övergrepp som riktades mot fadern, modern, brodern och andra släktingar. När meddelandena kom till myndigheternas kännedom placerades barnen i fosterhem under den tid utredningen pågick.

Hjälparen Janice Boynton skrev senare själv om detta: ”Vem som skrivit meddelandena ifrågasattes genom vet-

enskapliga tester. Slutsaten från testerna var att det utom tvivel var jag, inte barnet, som skrev meddelandena. Trots min motvilja mot att ge upp min tro på FC kunde jag inte längre strunta i de vetenskapliga studier som återgav mina egna personliga erfarenheter med den påstådda tekniken.”

När Betsy och Janice fick se samma bild kunde Betsys hand med Janices hjälp ”skriva” på tangentbordet vad bilden visade. När de fick se olika bilder ”skrev” inte Betsy vad hon själv såg utan det som Janice såg. Denna typ av experiment har upprepats på andra håll och visar utan tvivel att det är hjälparen som omedvetet är den som för elevens pekfinger till tangenterna. När väl polis och åklagare gjort motsvarande tester läggs fallen i regel ned, det är sällan de går vidare till åtal. Falska anklagelser när faciliterad kommunikation blir fabricerad kommunikation finns rapporterade från USA, Australien, England, Wales och även från vårt grannland Danmark.

FC I DANMARK

Under andra halvan av 1980-talet blev ett behandlingshem för utvecklingsstörda rörelsehindrade ungdomar i Vangede utanför Köpenhamn vida berömt. Danska tidningar skrev om miraklet då det verkade som om samtliga klienter blivit feldiagnostiserade, för alla 14 visade sig kunna läsa, skriva och stava bara man hjälpte dem att föra fingret till en bokstavstavla (*staveplade*), en enkel pappskiva med alfabetets bokstäver.

FC-grundarna Crossley och Biklen besökte Danmark, och i början uppfattade även seriösa personer FC som ett fantastiskt framsteg. Vår egen utvecklingsstörningsnestor Karl Grunewald skrev uppskattande om detta i tidskrif-

ten *Intra* (nr 3/1993). Men Grunewald tycks ha missat att kritiken efterhand ökade sedan det via bokstavsplattorna stavats fram anklagelser om att föräldrar skulle ha begått olika sorters övergrepp och polisen kopplades in.

Köpenhamns Amt (landsting) lät då utreda frågan, och forskarna kom fram till samma sak som alla kritiska undersökningar av metoden: det handlar inte om kommunikation, utan om skenkommunikation där den hjälpande personalen (omedvetet) skriver och för elevens finger till tangentbord eller staveplade. Forskarna gjorde till och med EMG-analyser för att visa vems muskler som var aktiva när skrivandet skedde. Man kunde också visa att om samma elev skrev med olika hjälpare blev det fler stavfel med den hjälpare som själv hade problem att stava.

ANTROPOSOFISK FC OM TIDIGARE LIV

Varför en ny metod som FC började användas i den antroposofiska miljön i Järna är oklart; det är svårt att se någon logisk koppling mellan denna moderna pseudovetenskap och Rudolf Steiners andevetenskap. Men en respekterad antroposofisk familj, som hade barn med autism, började använda FC i familjen för att kommunicera med de funktionshindrade vuxna barnen och de lärde senare ut metoden till andra.

Det var på ett behandlingshem i Järnatrakten som Socialstyrelsen under en inspektion snubblade över metoden år 2010. Socialstyrelsen skrev i sin rapport att man avrådde från metoden FC, men man förbjöd den inte uttryckligen.

”Socialstyrelsen är dock tveksam till verksamhetens användande av kommunikationsmetoden Facilitated Communica-

tion. Socialstyrelsen har inte haft kännedom om att metoden tillämpas i verksamheter i Sverige och har efter en mindre informationsökning funnit att det både i vetenskapliga tid-

FC-metoden slog an i den antroposofiska miljön i Järna söder om Stockholm.

skrifter samt internationella organisationer (bl.a. American Psychological Association) varnas för metoden. Socialstyrelsen avser nu att utreda metodens lämplighet och avråder tills vidare, verksamheten att använda metoden.”

Enligt personal som anonymt tipsat Socialstyrelsen användes också FC för att brukare med grav utvecklings-

störning själva skulle säga ja eller nej till att vaccineras mot H1N1-influensan trots att de inte rimligen kunde förstå begreppet vaccin. FC-förespråkarna i Järna ville i detta läge övertyga Socialstyrelsen om att FC var en metod som kunde få fortsätta och det ordnades ett möte i februari 2011.

Socialstyrelsens enhetschef Jenny Rehman tog till mötet med sig en representant från Autism- och Aspergerförbundet och som vetenskapligt råd barnneurologen Elisabeth Fernell. Från Järna kom bland annat två läkare, Walter Osika och Jackie Swartz och en ung man som skulle kommunicera via FC.

Under mötet skrev den unge mannen med hjälp av sin ”stödjare” olika meddelanden på tangentbordet:

”Jag har valts som representant för fc-skrivare. Jag har inte möjlighet att tala. Jag har autism. (...) Jag vill säga att mitt liv har förändrats mycket eftersom jag nu bemöter människors frågor och intresse. Ni kan inte ana hur det känns. Jag vill säga att vi har intelligent tänkande men vi har inte en intelligent kropp. (...) Jag har fått lära mig bokstäver men jag har lärt mig själv att få ihop dem. Jag har läst i tidningar och böcker för alla vet hur man gör det. För mig var det inte svårt. Jag vill säga att det är väldigt viktigt för mig att få skriva för det gör att jag får kommunicera. Jag vill säga att det är helt avgörande för mig att få stöd men jag vill öva väldigt ihärdigt på att skriva helt själv.”

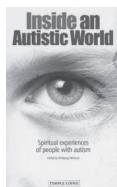
Jenny Rehman undrade om det var nödvändigt att stödjaren hörde frågorna som skrivaren besvarade. Hon föreslog att stödjaren skulle gå ut så att bara skrivaren hörde frå-

gan, men det gick inte för sig. Walter Osika var emot detta för med ett sådant test skulle man kränka den skrivande unge mannen, genom att ifrågasätta hans intelligens, och även stödjaren när det insinueras att hon fabricerat det som skrivits.

Jackie Swartz fyllde i att ”många personer med autism är så känsliga för sammanhanget, så de uppfattar ifrågasättandet mycket starkt och låser sig. Ibland får man t.o.m. intrycket att de känner av vad olika personer tänker.” Man avstod alltså från detta enkla experiment. Mötet blev ändå en uppstart till att Socialstyrelsen systematiskt gick igenom den vetenskapliga grunden för FC. Mer om deras rapport senare.

I den antroposofiska miljön tas FC på fortsatt stort allvar. Hilke Osika (mor till läkaren Walter) har via FC hjälpt sina funktionshindrade söner att skriva flera böcker. Hon talade om detta i radions program *Röör i P4* tidigare i år. ”Det visade sig inom max två timmar att de [sönerna] kunde skriva, de kunde orden redan, de kunde stava.” Boken *Inside an Autistic World: Spiritual Experiences of People with Autism* (2013) handlar bland annat om de tidigare liv som två av sönerna med moderns hjälp kunnat skriva om (boken utgavs ursprungligen på tyska 2011).

Möjligen är detta förklaringen till att FC anammats i den antroposofiska miljön, att man anser att personer med autism har en särskild gåva att minnas tidigare liv och kunna kommunicera med olika andliga väsen. ”Min gode ängel förklarade just för mig att alla med autism kan minnas tidigare liv. Det är vi inte ensamma om. Det

gäller alla som inte kan tala alls. Min karma var att kunna komma i kontakt med Hitlertidens brutala ledning och dom plågade mig till döds för att jag skulle förråda mina judiska vänner som jag hade gömt. Då ville jag inte födas mera för att inte kunna tvingas till något sånt igen. Men Kristus övertalade mig i himlen att födas igen för sådana som jag behövs.” (Från *Falkbladet* 2012:1, tidskrift för Föreningen för antroposofisk läkekonst.)

FC PÅ GÖTEBORGS GYMNASIESÄRSKOLA

Till Göteborg kom FC förmodligen från Järna och när metoden introducerades på särgymnasiet i Göteborg vårterminen 2010 kan man anta att mönstret liknade det på andra ställen i världen. Först entusiasm bland pedagoger och föräldrar när eleverna verkar gå framåt med stormsteg, den starka övertygelse man får av de upplevda framstegen gör att man sedan försvarar metoden mot kritiker och slutligen kommer det tyvärr via FC-meddelanden anklagelser om övergrepp som leder till polisanmälningar och katastrof för flera av de inblandade.

De som har infört metoden i Göteborg är Ingrid Liljeroth, pensionerad docent från Göteborgs Universitet och Margareta Koppen, läkeeurymist och ordförande i FC-föreningen i Göteborg. Koppen är anställd på Göteborgs kommun, men ytterst ansvariga för att FC används på några av stadens särgymnasier är de aktuella rektorerna och över dem områdeschefen för gymnasiesärskolan Suzanne Norman Berg.

Andra chefer inom kommunen är mer skeptiska och vill inte använda metoder som Socialstyrelsen avråder från. FC används (vad jag vet) inte inom grundsärskolan,

och inte heller inom de verksamheter de utvecklingsstörda ungdomarna går vidare till efter gymnasiesärskolan. Att de som går ut särengymnasiet inte får hjälp att fortsätta med FC kallar FC-föreningen för ”yttrandeförbud”.

Pedagogerna som lärt sig FC beskrev år 2012 användningen så här: ”Idag är vi åtta pedagoger och ca 12 assistenter på tre skolor som är FC-stödare till ca 20 elever. Vi bildade en grupp med fyra pedagoger, handledare Margareta Koppen och docent Ingrid Liljeroth. Vi har träffats en gång i månaden för att samtala och utbyta erfarenheter kring FC. Vi pedagoger har lämnat in allt material som eleverna skrivit, samt det vi dokumenterat kring elevernas utvecklingsprocess. Ingrid Liljeroth kommer att sammanställa en rapport om vilken inverkan FC har på elevernas utveckling.”

FALSKA ANKLAGELSER OM ÖVERGREPP

Tyvärr blev det i Göteborg som på andra ställen. Efter ett tag kom det via FC anklagelser om övergrepp som skulle ha begåtts av förälder eller personal. Jag känner personligen till tre fall i Sverige där falska anklagelser om olika övergrepp fabricerats via FC. Två av fallen rör gymnasiesärskolan i Göteborg.

Ett fall rör en ung vuxen kvinna som med handen stödd av en hjälpare knackade ned FC-budskap som tolkades som att hennes far begått sexuella övergrepp mot henne. Skolan polisanmälde detta och den unga kvinnan kallades till polisförhör. Vid förhöret ville hennes gode man, tillika hennes bror, vara med, men det fick han inte. Istället förhördes den utvecklingsstörda unga kvinnan i sällskap av två pedagoger från gymnasiesärskolan, och polisen fick

svar på sina frågor via FC. Det verkar inte ha imponerat på åklagaren för fadern kallades inte ens till förhör utan polisutredningen lades ned direkt.

Brodern anmälde skolan till Skolinspektionen, vilka vägrade ta sig an frågan. Skolan å sin sida anmälde bro-

Drömsäljaren, Paul Émile Chabat 1897

dern till överförmyndarförvaltningen för att få bort honom som god man för systemen.

Gymnasiesärskolan rapporterade också om det misstänkta övergreppet till en handläggare på stadsdelsförvaltningen, som i sin tur kontaktade den unga kvinnans boende och försökte förmå dem att hindra fadern från att besöka sin dotter.

Det måste vara förfärligt att som förälder hamna i denna Kafkaliknande situation. Ett barn som nästan inte

har talspråk påstås ha kommit med anklagelser om övergrepp, vars enda bevis är nedskrivna meddelanden som framställts genom att en pedagog hållit i barnets hand och "hjälp" pekfingret till tangentbordet. Trots att fadern i fallet ovan har all anledning att känna sig misstänkliggjord, och utan egentlig möjlighet till upprättelse, så är nästa fall än mer tragiskt.

En mycket erfaren elevassistent på särgymnasiet blev satt att lära sig FC, men han tyckte inte det gick så bra. Han märkte att om han endast var ett lätt stöd för elevens hand blev det bara ordsallad när eleven på måfå tryckte ned tangenterna; ofta såg eleven inte ens på tangentbordet. För att det skulle bli några begripliga meddelande måste han styra elevens hand mera aktivt. Men vem var det då som skrev? Kort sagt: elevassistenten blev klart skeptisk till metoden, medan övriga som gick kursen blev entusiastiska.

Den elev som den manlige assistenten haft mest ansvar för lyckades bättre med FC när det var andra som agerade hjälpare. Och en del av dessa FC-budskap gjorde gällande att assistenten skulle ha begått sexuella övergrepp mot pojken. Assistenten stängdes av, skolan polisanmälde, men efter ett enda förhör med mannen lades polisutredningen ned. Pojken förhördes aldrig, bara hans "hjälpare". Pojken hade inget talspråk och skriftliga meddelanden producerades endast genom "hjälparen".

Trots att polisutredningen lagts ned ville inte skolledningen ge assistenten hans arbete åter. Istället sattes han i kökstjänst på Hotell Kusten som drivs av gymnasieskolan. Assistenten valde att inte ta en konflikt om detta utan förlikade sig med att jobba i köket. Men det slutar inte där.

Efter ett halvår kom det via FC ytterligare anklagelser om övergrepp. En annan elev skall via FC ha påstått att elevassistenten tidigare ropat könsord till eleven. Då ställde skolans ledning ett ultimatum till assistenten. Antingen slutade han självmant med ett litet avgångsvederlag eller så skulle han bli uppsagd på grund av dessa FC-budskap som skolans ledning valt att tro på. Andra indikationer på att övergrepp ägt rum har aldrig funnits, anden i glaset är hela bevisningen.

Åter valde assistenten att inte ta någon konflikt. Han har i efterhand lite svårt att förklara varför han inte gjorde det, varför han inte kämpade. Men han ångrar att han inte tog strid då, nu är det för sent. Bland det värsta av allt är att en del av hans gamla arbetskamrater tycks tänka att det inte finns rök utan eld och behandlar honom som en paria.

TRE SVENSKA PROFESSORER STÖDGER FC

De svenska sakkunniga jag haft kontakt med menar att FC är en otillförlitlig kommunikationsmetod där de skrivna budskapen inte kommer från skrivaren utan från hjälparen. När FC undersökts på ett kontrollerat vetenskapligt sätt är detta den ofrånkomliga slutsatsen. Men ändå finns det andra akademiker som tror på FC – vilka är de?

Bland de akademiskt meriterade förespråkarna för FC finns docent Ingrid Liljeroth och två disputerade läkare från den antroposofiska miljön: stressforskaren Walter Osika och barnläkaren Jackie Swartz.

Ingrid Liljeroth är utbildad psykolog och f.d. lektor i specialpedagogik och docent i pedagogik vid Göteborgs Universitet. Hon är också utnämnd till biträdande pro-

fessor vid Strömstad akademi där hon i akademins ”fria skriftserie” publicerat ”FC - På tröskeln till en annan värld. *Facilitated communication* i utveckling av medvetenhet och identitet hos personer med funktionsnedsättningar”. Strömstads akademi har ingen koppling till något universitet utan är en helt fristående klubb för akademiker.

Liljeroths forskningsrapport (som lagts ut på nätet utan granskning) beskriver inget mindre än ett mirakel. Ungdomar med grav utvecklingsstörning påstås på egen hand ha lärt sig både läsa och skriva. Läsa skall de ha kunnat länge men sin förmåga att stava och formulera sig har de inte haft möjligheten att visa förrän de fick börja med FC. De skulle alltså alla vara feldiagnostiserade då de inte med andra typer av alternativa kommunikationstekniker lyckats visa sin sanna begåvning.

När Socialstyrelsen höll på att slutföra sin rapport om FC var det dock en rad andra akademiker som undertecknade remissvaret från Föreningen FC i Sverige.

Föreningens remissvar på elva sidor mynnar ut i tre sammanfattande slutsatser. För det första att det skulle vara irrelevant för dagens FC-användare att bara se på experimentella studier för i sådana upplägg är inte FC-skrivarna motiverade att delta. För det andra anses inklusionskriterierna för smala då bara fem studier från tre olika forskargrupper kvalade in. Och för det tredje har inte SoS värderat de sociala och etiska konsekvenserna av att nu avråda från FC som metod.

”Vi har granskat detta remissvar och ställer oss bakom de tre slutsatserna ovan, samt anser att de måste integreras i en kartläggning av FC i Sverige idag. Peter Friberg, professor, Sahlgrenska Universitetssjukhuset. Cecilia

Stenfors, PhD, Psykologiska institutionen, Stockholms Universitet. Töres Theorell, professor, Karolinska Institutet. Yvonne Terjestam, lektor i psykologi, Linnéuniversitetet. Ingrid Osika, nationalekonom, Kunskapscentrum för jämlik vård, Västra Götalandsregionen.”

Ingen av dessa akademiker verkar ha publicerat något om autism, utvecklingsstörning eller alternativa kommunikationsmetoder. Det är svårt att tänka sig att de uttalar sig på vägnar av de arbetsplatser de listat, utan de flesta verkar ställa upp med sina namn och titlar för att de på olika sätt har en relation eller samarbete med Walter Osika.

Än mer uppseendeväckande har även Gregor Noll, professor i folkrätt vid Lunds universitet, lämnat in ett ”Yttrande rörande Socialstyrelsens kunskapsöversikt om FC” som visserligen har Juridiska fakultetens sigill, men inte alls är universitetets officiella remissvar. Han kritiserar att Socialstyrelsens genomgång saknar barnkonsekvensanalys och rättighetsperspektiv. Utgångspunkten för Nolls resonemang, att funktionshindrade personer har rätt att välja kommunikationsmetod, förutsätter rimligen att FC fungerar, men Gregor Noll vet förstås att Socialstyrelsens genomgång av forskningen funnit att det är stödpersonen

De svenska sakkunniga menar att FC är en otillförlitlig metod där de skrivna budskapen inte kommer från skrivaren utan från hjälparen.

och inte den funktionshindrade som dikterar FC-budskapen. Han ställer sig då frågan hur man skall göra med en person som inte kan lämna begripliga meddelanden via andra metoder än FC. Kan man fråga dem via FC om de vill använda FC?

”Frågan är inte lätt att besvara. Man skulle kunna hävda att det inte kan vara den funktionshindrade som uttrycker önskemålet om fortsatt användning av FC, eftersom FC inte anses som tillräckligt tillförlitligt i den vetenskapliga litteraturen som Rapporten stödjer sig på. Varför vore det fel svar? För att frågan inte är om kommunikationen kan anses vara tillförlitlig från de evidensbaserade disciplinernas perspektiv. Frågan är istället om den enskilde funktionshindrade – alltså en konkret person i en konkret situation – har rätt till FC som en kompletterande och alternativ form av kommunikation enligt artikel 2 och 21 CRPD [Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning]. Ingenstans i artikel 2 CRPD anges det som en förutsättning att enbart sådana former av kommunikation avses som lever upp till de evidensbaserade disciplinernas tillförlitlighetsbegrepp.”

Ett häpnadsväckande resonemang. En person som inte kan kommunicera via erkända alternativa kommunikationsmetoder behöver naturligtvis inte sakna tankar att kommunicera. Men om kommunikation enbart kan ske via FC så finns det goda grunder att anta att FC-kommunikationen är skenbar. Man bör tvärtom hävda att funktionshindrade har en rättighet att skyddas från osäkra metoder där det finns en uppenbar risk för identitetsstöld genom att hjälparen lägger orden i den funktionshindra-

des mun (eller snarare finger), som vore eleven en bukta-
lares docka.

Ett pågående rättsfall i USA ställer Greger Nolls fråga på sin spets. Kopplingen mellan FC och sexuella övergrepp har i regel handlat om funktionshindrade FC-skrivare som med ”stöd” skrivit anklagelser om övergrepp från familj eller personal. För domstolen i New Jersey blir nu frågan den omvända: kan en rörelsehindrad utvecklingsstörd yngre person via FC säga ja till att ha sex med en medelålders FC-hjälpare? Fallet blir än mer intressant för media när FC-hjälparen i detta fall är professor vid Rutgers University och tidigare assisterat studenten (vars utvecklingsnivå bedöms vara under två år) i att publicera vetenskapliga texter. Professorn är certifierad FC-utbildare från Syracuse University och hävdar att kritik mot FC borde räknas som ett hatbrott: ”Det fungerar som ett hatbrott när det utan grund ifrågasätter FC-användarnas intellektuella kompetens, vilket undergräver deras möjlighet att utöva sin rätt att uttrycka sig fritt.”

SOCIALSTYRELSENS RAPPORT

Socialstyrelsen blev uppenbarligen bekymrad över att en kommunikationsmetod som sakkunniga bedömer vara pseudovetenskap används på antroposofiska behandlingshem och valde att gå igenom den vetenskapliga dokumentationen. Efter några år publicerades år 2014 *Tillförlitlighet i faciliterad kommunikation vid autism – en systematisk kartläggning*.

Socialstyrelsen valde att begränsa litteratursökningen till studier där minst tio personer med diagnosticerad autism utan språklig förmåga fick FC med hjälp av personal

Fåfångar tankar, Johann William Goodward 1898

utbildad i metoden. Studierna skulle vara experimentella så att det gick att fastställa om det är FC-användaren som skriver eller faciliteraren som påverkar kommunikationen. Man fann fem studier som uppfyllde dessa stränga krav och i alla var det klart att hjälparen påverkar svaren mer än den funktionshindrade skrivaren.

Det finns dock en allvarlig brist i Socialstyrelsens rapport. Den underlåter att diskutera FC-metodens risk för allvarlig biverkan: att hjälparen omedvetet kapar skrivarens identitet och kommer med falska anklagelser om övergrepp.

I sin litteraturlista har SoS visserligen med tre artiklar som tar upp fabricerade anklagelser om övergrepp, men ingen av dessa artiklar når upp till de på förhand uppställda kraven för att vara med i den systematiska översikten. SoS kommenterar inte på något ställe i texten riskerna för identitetsstöld, att hjälparen omedvetet gör eleven till sin marionett.

När man skall utvärdera om en metod fungerar gör man helst randomiserade kontrollerade försök och försöker statistiskt gardera sig mot positiva slumpfynd. Men när man skall bedöma risker med en metod så bör man vara mer generös och vara lyhörd även för fallbeskrivningar eftersom man annars kan missa sällsynta men allvarliga biverkningar.

Hur vanliga är falska anklagelser om övergrepp via FC? Om man gör antagandet att anklagelserna varit falska om polisutredningarna snabbt lagts ned så verkar denna biverkan inte alls ovanlig. I Göteborg var det två av tjugo elever, i Köpenhamn minst en av fjorton. Och förutom de tre artiklar som SoS tog med hittas lätt via PubMed yt-

terligare vetenskapliga artiklar i detta ämne, och i vanliga nyhetskanaler ännu fler fall.

Om man skall använda en metod som har risk för mycket allvarlig biverkan måste det finnas säkra data som visar att metoden är mycket mer effektiv än de alternativa metoder som står till buds. Så är inte fallet med FC, och om man leker med tanken att FC hade varit ett piller så är det uppenbart att det aldrig hade godkänts av Läkemedelsverket med så stora risker för allvarliga biverkningar.

KAN PARAPSYKOLOGI FÖRKLARA FC?

FC-förespråkarna försöker bortförklara den tunga kritiken mot metoden. För FC-föreningen i Göteborg skriver Koppen och Liljeroth: ”Eftersom FC handlar om fri kommunikation kan konstruerade testsituationer inte ge svar på tillförlitlighet allmänt. Test handlar om förhör och förs i en avgränsad situation där en utanförstående testledare styr innehåll och bedömning. Där ingår inte att FC-skrivaren förmedlar sin uppfattning. Inte heller stödpersonens upplevelser beaktas.”

I ett brev till Socialstyrelsen tar Liljeroth upp ”frågan om hur FC-skrivare använder blicken. Ofta ser de ju inte på tangentbordet när de skriver. (...) Anledningen enligt FC-skrivarna själva är att de inte klarar av att ha uppmärksamheten riktad mot två områden samtidigt. Därför ’fotograferar’ de av tangentbordet och minns. Genom att stödpersonen för upp deras hand till samma punkt varje gång de skrivit en bokstav får de rätt utgångsläge.” Förklaringen synes osannolik; man ser på filmer att FC-hjälparen inte alls lyckas föra om skrivarens fingertopp till samma rumskoordinater med sådan precision. Prova gärna

Tankeläsning, affisch från 1900

själv hur det går att skriva pekfingervals med slutna ögon.

Slutligen har Liljeröth i en skrivelse (som kommenterar en FC-hjälparens självrannsakan efter falska anklagelser om övergrepp) en ännu märkligare bortförklaring till att när en hjälpare och en funktionshindrad FC-skrivare skall berätta vad en bild föreställer, men i testsituationen presenteras olika bilder, då är det vad hjälparen ser som kommer ut i text. Här argumenteras med parapsykologi, att skrivaren telepatiskt fått en förnimmelse av vad hjälparen såg:

”I ett mycket väl utvecklat intuitivt tänkande ingår att man kan gå över den gräns som hindrar de flesta av oss men som

åtminstone en del av dem som skriver med FC inte hindras av. Konsekvensen är att de kan läsa tankar. [sic!] (...) Betsy och stödpersonen fick olika bilder. Betsy svarade på stödpersonens bild. (...) hon uppfattade båda bilderna. Hon måste välja. Om stödpersonen tänkte intensivt på sin bild blev säkert det intrycket starkare än den visuella bild som Betsy själv tittade på”.

INGEN MYNDIGHET KAN STOPPA LÅTSASMETODER I SKOLAN

När jag anmälde FC till Skolinspektionen fick jag samma svar som de som före mig hade bett myndigheten granska om inte FC bryter mot skollagen kap 1, 5§ (“Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet”) och 10§ (“I all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt”). Socialstyrelsen svarade att man inte kommer pröva ärendet då det inte ingår i deras uppdrag att granska tillämpligheten i specifika undervisningsmetoder. Skolinspektionens jurister föreslog att jag istället skulle vända mig till Skolverket.

Skolverket ville inte heller se sig som ansvariga i denna fråga: ”Skolverket granskar inte lämpligheten i undervisningsmetoder. Du kan framföra dina synpunkter till huvudmannens klagomålshantering”. Högste ansvarige på gymnasiesärskolan i Göteborg, områdeschef Suzanne Norman Berg svarade: ”Det råder inget förbud att använda faciliterad kommunikation under förutsättning att inblandade parter är överens om att pröva kommunikationssättet. Detsamma gäller övriga alternativa kommunikationssätt i den pedagogiska verksamheten.”

Inte heller till kommunen var jag först med att fram-

föra oro över att FC används. En anonym kvinnlig kommunanställd kontaktade i december 2012 Göteborgs stads tipsmottagning. ”I gymnasiesärskolan används en metod som heter FC (...) Socialstyrelsen avråder från denna metod som går ut på att läraren/personalen håller i/styr barnets händer, kvinnan som ringde liknade det vid leken ’anden i flaskan’. (...) Personal på skolan har vid flera tillfällen blivit avstängda från sina arbeten på grund av att det framkommit i konversationen mellan elever och personal att annan personal har begått brottsliga handlingar mot eleverna.”

Hittills har det blåsts förgäves i visselpipan. På Göteborgs särgymnasium används fortsatt FC eftersom dess chef inte anser att hon behöver bry sig om vad Socialstyrelsen anser om FC, och till *Dagens Nyheter* har hon svarat att ”[d]et är Skolinspektionen som har tillsyn över skolväsendet. Deras styrdokument uppmuntar till att utveckla barnens förmåga att kommunicera med andra.”

ANSVARET MÅSTE
KLARLÄGGAS

Skolverket och Skolinspektionen borde göra upp mellan sig vem som har ansvar för att se till att landets skolor följer skollagen som säger att

Vem har ansvar för att landets skolor följer skollagen som säger att ”utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet”?

”utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet”. Frågan om hur man kommunicerar med elever utan tal får inte falla mellan stolarna.

Socialstyrelsen borde göra klart att varken elevhälsan eller den vanliga sjukvården skall ta någon hänsyn till meddelanden producerade via FC då det handlar om skenkommunikation. Och Socialstyrelsen borde hindra landets behandlingshem för funktionshindrade från att använda metoder som inte är godkända av experter på AKK, alternativ och komplementär kommunikation.

Jag hoppas och tror att Socialstyrelsens rapport, även om den var alltför försiktigt formulerad, blir början till slutet för den tragiska historien om FC i Sverige. Men tyvärr är detta varken den första eller sista mirakelmetoden vid autism som går upp som en sol och ned som en pannkaka. 🍪

Denna artikel är ett sammandrag av en serie blogginlägg på <www.dagensmedicin.se/blogg/mats-reimer/>.

KÄLLOR I URVAL

- Autismföreningens skrivelse om FC till Skolverket, <www.autism.se/news.asp?nodeid=158161>.
- Boynton J. (2012). Facilitated Communication – what harm it can do: Confessions of a former facilitator, *Evidence-Based Communication Assessment and Intervention* 03/2012, 6:3–13.
- DART/Sahlgrenska Universitetssjukhuset uttalar sig, <http://www.dart-gbg.org/aktuellt/faciliterad_kommunikation>.
- El-Mochantaf, C. (2014). Läkare liknar ny metod med ”anden i glaset”, *GT* 2014-07-14, <<http://www.expressen.se/gt/lakare-liknar-ny-metod-med-anden-i-glaset/>>.
- Gunther, M. (2014). Skolor använder omstridd metod för autistiska barn, *Dagens Nyheter* 2014-07-20, <<http://www.dn.se/>

- nyheter/sverige/skolor-anvander-omstridd-metod-for-autistiska-barn/>.
- Liljeroth I. (2013). *FC – på tröskeln till en annan värld*, Strömstad Akademi, <www.stromstadakademi.se/FSS-1.pdf>.
- Mostert, M. P. (2001). Facilitated Communication Since 1995: A Review of Published Studies, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(3), 288–312.
- Socialstyrelsen (2014). Tillförlitlighet i faciliterad kommunikation vid autism – en systematisk kartläggning, <www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-1-21>.
- Stavepladeundersøgelse: Kan ”staveplade” anvendes som kommunikationsmiddel for egne, viljesbestemte udsagn? København Amt 1991.